

Artificiell intelligens och vetenskaplig publicistik – möjligheter och farhågor

Artificiell intelligens (AI) håller på att förändra vår värld i grunden, alldeles som boktryckarkonsten gjorde på 1400-talet. I likhet med hur Gutenbergs uppfinning på sin tid gjorde det skrivna ordet tillgängligt för fler människor ökar och demokratiserar AI tillgången till information och katalyserar spridningen av idéer och kunskap. Precis som läskunnighet en gång i tiden kunde möta motstånd från makthavare förhåller sig många med skepsis till AI, som därför inte utan anledning möter hinder i form av reglering och etiska farhågor.

Vi kan ännu knappast till fullo förstå den kraft AI besitter. AI tränger sig in i så gott som alla typer av mänsklig verksamhet, inklusive akademiskt skrivande och vetenskaplig publicistik. Där kan AI-verktyg vid övervägd och ansvarsfull användning vara mycket användbara. Avancerade AI-system såsom stora språkmodeller (*large language models, LLM*) kan bland annat producera text, tillhandahålla översättningar och besvara komplicerade frågor med en hastighet som överträffar mänsklig förmåga. Genom att hjälpa till med rättstavning och föreslå synonymer kan AI förbättra grammatik och språk. Risken för mänskliga fel och partiska ställningstaganden kan minimeras med AI. Genom att generera utkast till innehåll i texter kan AI hjälpa en författare att komma igång med sitt arbete. Som hjälpverktyg när det gäller att översätta texter har AI stor potential.

Det finns emellertid ett stort antal risker med att använda AI vid skrivande. Frågetecken åter-

står bland annat om originaliteten och ursprunget hos de texter som produceras och om tillförlitligheten i AI-genererat innehåll. Risken för missbruk, plagiering och desinformation måste beaktas. Att AI kan göra sig skyldig till förvrängning av fakta finns det många exempel på. Det har bland annat förekommit källhänvisningar som inte existerar. AI-genererad text måste därför genomgå kritisk faktagranskning av experter inom området i fråga. Det är riskabelt att lita på AI-genererad text utan verifiering. Självfallet är det inte fel att använda AI vid produktion av text, men författaren måste vara medveten om att han eller hon bär fullt intellektuellt ansvar för varje enskild mening och passus. Erfarna och ansvarsmedvetna författare har sannolikt bättre förutsättningar att kritiskt bedöma AI-genererade texter än oerfarna författare.

Det kan också finnas skäl att påminna om att själva skrivandet är en väsentlig del av lärandet. När man formulerar sina tankar sker inläring på djupet. AI kan förvisso erbjuda stöd i lärandeprocessen, men om AI används för att producera färdiga texter uteblir det pedagogiska elementet. Att på grund av tidsbrist låta AI snabbt åstadkomma text är inte bara förkastligt utan inverkar dessutom negativt på hela lärandeprocessen.

Eftersom enbart människor, inte AI, kan stå som författare har många tidskrifter i sina författaranvisningar inkluderat anvisningar för användning av AI. På British Medical Journal drog man redan för ett par år sedan upp riktlinjer för användning av AI i manuskript som sänds in till

tidskriften. AI-användning ska tydligt redovisas och rapporteringen ska vara så genomskinlig som möjligt. Författare förväntas uppge om och i vilken utsträckning de har använt AI i det aktuella arbetet och i sina tidigare arbeten om de har samband med det aktuella manuskriptet. Det ska framgå vilken AI-teknologi som användes och varför och hur just denna teknik nyttjades. Om AI har använts i databearbetning och analys eller för skrivhjälp eller framtagande av figurer ska det beskrivas i detalj. Försummelse att uppge information om AI medför att manuskriptet inte kan accepteras.

På Läkartidningen i Sverige och på Finlands Läkartidning har man snabbt anammat samma praxis som British Medical Journal. Finska Läkaresällskapets Handlingar kommer härefter också att be sina författare rapportera eventuell användning av AI vid inlämning av manuskript. Vi ser det som väsentligt att våra författare får komma med självständiga kritiska synpunkter, personliga ställningstaganden och egenhändiga synteser och slutledningar.

Vad är det då som kännetecknar AI-genererad text och hur kan en lärare, redaktör eller referentgranskare ta reda på om en text är producerad av AI om öppen redovisning saknas? Några typiska skillnader mellan mänskliga och maskinella skrivstilar kan noteras. En AI-genererad text kan vid ytlig granskning förefalla i det närmaste perfekt, vilket redan i sig kan väcka misstankar. Maskinella skrivstilar tenderar att vara neutrala och känns ofta stela och mekaniska, liksom själlösa. De tar det säkra före det osäkra. Kommatecken,

citattecken och andra skiljetecken hittas exakt där de ska vara. Stavning och terminologi är felfria, men texten kan ändå innehålla felaktiga detaljer. Mänskliga skrivstilar tenderar att ha en mer personlig ton, förmedlar ofta känsla och kan vara subjektiva, ibland till och med partiska. De karakteriseras av stiländringar mitt i texten, stavfel, kreativitet och oförutsägbarhet, ibland humor. I texter skrivna av människor är det ovanligt att samtliga termer är rätt stavade och att alla skiljetecken hittas där de ska vara. Ofullkomlighet signalerar äkthet.

Också AI-verktyg kan användas för att ta reda på om en text är AI-genererad, men inte ens de kan med hundra procentig säkerhet avgöra frågan. Det hela kompliceras av att det har blivit möjligt för AI att kringgå detekteringsmetoder. Det finns program som skriver om maskinlik text så att den ser mera naturlig ut.

Möjligheten att direkt kontakta författaren för att ta reda på om en text helt eller delvis är producerad med hjälp av AI ska naturligtvis inte glömmas bort. Ett sådant öppet och direkt förfaringssätt är många gånger det mest naturliga.

AI ställer utgivare av skriftliga alster inför omvälvande möjligheter men också stora utmaningar som potentiellt berör själva kärnan i författarskap och publicistik. Det gäller för tidskrifter och förläggare att ta vara på och maximera möjligheterna samtidigt som de är medvetna om riskerna och försöker minimera dem.

Tom Pettersson